

Ivan VELENIK

Kad govorimo o veterinarskoj službi u Istri u razdoblju od 1918. do 1945. godine, tj. za vrijeme talijanske okupacije tog našeg poluotoka između dva posljednja svjetska rata, potrebno je najprije kazati nekoliko riječi o glavnom objektu te službe, a to je tadašnji stočni fond na području Istre.

Istra, a naročito njeni sjeveroistočni planinski krajevi, pa i područje srednje Istre, imaju vrlo povoljne uvjete za razvitak stočarstva, pa je ono uvijek predstavljalo znatnu gospodarsku granu za tamošnjeg stočara, što je i razumljivo, ako se ima u vidu da se oko 35% cjelokupne površine Istre od 3.160 km², što ih Istra zaprema, nalazi pokriveno pašnjacima i livadama.

Koncem 1936. godine Istra je imala 34.978 goveda, 13.506 kopitara (konja, magaraca i njihovih križanaca — mula i mazgi), 91.724 ovce, 5.095 koza i 20.541 svinju, te oko 250.000 komada peradi.

Radi usporedbe iskazujem ovdje i podatke stočnog fonda na kraju prvog svjetskog rata, odnosno u 1919. godini, kada je taj fond iznosio 45.614 goveda, 160.000 ovaca i 20.000 svinja. Tu navodim samo te tri vrste domaćih životinja zato što su one predstavljale za našeg istarskog stočara gospodarski najvrijedniji dio tog fonda.

Kada te podatke međusobno usporedimo, vidimo da je broj svinja ostao gotovo isti, dok je broj goveda i ovaca u znatnom padu. Taj je pad u goveda za preko 10.500, što u postocima iznosi nešto više od 24%. U ovaca je pad još znatno veći, oko 43%, jer se broj od 160.000 ovaca u 1919. godini smanjio za čitavih 68.000 grla u 1936. godini.

Međutim, dok se broj goveda u Istri tada počeo naglo povećavati, tako da u 1943. godini on iznosi 51.176 grla, što znači povećanje od 11%, to je brojno stanje ovaca i dalje u stalnom padu.

Možda neće biti zgorega spomenuti da je broj ovaca u Istri počeo padati već krajem devedesetih godina prošlog stoljeća. Tako nailazimo na podatke da je u Istri bilo 1890. godine čak 244.500 grla ovaca, 10 godina kasnije bilo ih je 227.500, dakle dvadesetak tisuća manje. Taj se pad broja ovaca nastavio u Istri i dalje do dana današnjeg, tako da danas možemo govoriti o ovcama u Istri kao o ostatku ostataka.

Prema popisu stoke austrijske centralne komisije 1910. godine je zabilježen najveći broj goveda u Istri koji je iznosio 60.400, a i najveći broj svinja — 50.700 komada.

Velikom broju ovaca u Istri pogodovalo je takozvano pokretno ovčarstvo, kada su naši marljivi Čiči sa svojim velikim stadima od više

»kvarnara« ovaca (1 kvarnar je brojio 40 grla) dolazili na zimovanje u priobalni pojas zapadne i južne Istre s blagom klimom bez snijega, gdje su preko čitave zime ovce mogle naći dovoljno paše. S dolaskom proljeća vraćala su se ta stada na planinske pašnjake na Čičariji.

U vezi sa organizacijom veterinarske službe na području Istre u razdoblju od 1918. do 1945. potrebno je spomenuti da se ta služba nalazila u sastavu talijanskog Ministarstva zdravlja, što je i danas slučaj u susjednoj Italiji, dok se ona u nas, kako je poznato, nalazi u sklopu Sekretarijata za poljoprivredu. To zato što se u Italiji smatra da je suzbijanje stočnih zaraznih bolesti, prvenstveno zoonoza, tj. bolesti koje su zajedničke ljudima i životinjama, podjednako problem veterinarske i zdravstvene službe. Veterinarski su problem one zbog znatnih gubitaka što ih mogu nanijeti stočnom fondu, a zdravstveni zbog potencijalne opasnosti što ih zaražene životinje predstavljaju kao primarni izvor infekcije za ljude. Stoga je tu potrebna uska suradnja tih obiju službi. Kod toga je uzeto u obzir i to da je kontrola mesa i mesnih proizvoda mlijeka, jaja, te riba, rakova, školjkaša i svih ostalih živežnih namirnica životinjskog porijekla u nadležnosti veterinarske službe, a za čiju je higijensku ispravnost zdravstvena služba vrlo zainteresirana.

Na čelu veterinarske službe u Istri nalazio se okružni veterinar (veterinario provinciale) koji je imao svoj ured pri prefekturi u Puli (Officio veterinario provinciale), gdje je bilo sjedište pulskog okruga za čitavu Istru (Provincia di Pola) s kvarnerskim otocima Cresom i Lošinjem. Izvan te provincije nalazila se jedino općina Opatija, odnosno područje Istre istočno od masiva Učke koje je bilo pripojeno kvarnerskom okrugu (Provincia del Carnaro) sa sjedištem na Rijeci. Istra, koja je zajedno sa spomenutim kvarnerskim otocima bila u sastavu talijanske pokrajine Julijske krajine (Venezia Giulia), bila je podijeljena na 42 općine (komune). Od toga 7 se općina nalazilo na današnjem dijelu Slovenske Istre, na Cresu i 2 na Lošinju, a ostale 32 na području koje je ranije sačinjavao bivši pulski kotar.

Okružni veterinar (veterinario provinciale) postavljao se dekretom Ministarstva zdravlja iz Rima, odakle je primao i plaću, i bio je odgovoran za pravilno odvijanje veterinarske službe neposredno tom Ministarstvu.

Po općinama bili su postavljeni općinski veterinari (veterinario comunale). Oni su birani konkursom, a plaću su primali od općine.

U pravilu su dvije ili više općina birale po jednog veterinara koji je imao svoje sjedište u jednoj većoj ili središnjoj općini i vršio je veterinarsku službu za sve te udružene općine (veterinario consorziale). Općinski su veterinari imali svoja sjedišta u Puli (za općine Pula, Vodnjan, Barban i Svetvinčenat), u Rovinju (za općine Rovinj, Kanfanar, Bale i Žminj), u Poreču (za općine Poreč, Vrsar, Višnjan i Vižinadu), u Bujama (za općine Buje, Novigrad, Umag, Grožnjan i Oprtalj), u Buzetu (za općine Buzet, Roč i Lanišće), u Pazinu (za općine Pazin, Boljun, Motovun i Tinjan), u Labinu (za općine Labin, Plomin, Raša i Čepić), te u Malom Lošinju (za općine Mali Lošinj, Veli Lošinj i Cres).

Kako vidimo, sjedišta su se tih veterinara nalazila uglavnom u istim mjestima u kojima se danas nalaze veterinarske stanice.

Općinski veterinari obavljali su svoju službu po direktivama okružnog veterinara, kome su jedanput mjesečno slali izvještaj o svim važnijim izvršenim poslovima na svom području, prvenstveno o zaštitnim mjerama poduzetim u cilju suzbijanja stočnih zaraznih bolesti.

Prilikom pojave neke stočne zaraze okružni veterinar donosio je pismeno rješenje o zaštitnim mjerama koje se moraju poduzeti u zaraženom dvorištu u cilju suzbijanja i ugušivanja te zaraze, dok se općinski veterinar brinuo da se te mjere sprovedu u život. Među tim mjerama, koje su ovisile o vrsti zaraze, nalazila se i zabrana slobodnog kretanja stoke iz zaraženog dvorišta. Na vratima takovog dvorišta visjela je tabla s nazivom bolesti i upozorenjem da je strogo zabranjen ulaz svim stranim osobama. Na stoci iz dvorišta koja su bila zaražena ili ugrožena bedrenicom, svinjskim vrbancem ili nekom drugom zarazom sprovodila su se ljekovita i zaštitna cijepjenja, a poduzimane su i sve ostale potrebne veterinarsko-sanitarne mjere da bi se zaraza što prije suzbila.

Jedna od najčešćih bolesti svinja bio je vrbanc koji je u pojedinim godinama znao izazvati teške gubitke među svinjama. To je i razumljivo, s obzirom na to da su se tada slabo ili gotovo nikako vršila masovna preventivna cijepjenja protiv stočnih zaraza.

U nekim selima južne Istre javljao se tu i tamo po koji slučaj antraksa na govedima i ovcama (Medulin, Ližnjana, Valtura i dr.). Prema pričanju nekih starijih stočara iz tih mjesta, antraks je ovamo prenio austrijski veleposjednik Kupelwieser, bivši vlasnik otoka Brijuna, koji je od tamošnjih seljaka bio pokupovao poprilično zemljišta, naročito uz morskobalu između Medulina i Marlere, te zemljišta pretvorio u livade i pašnjake za svoje mliječne krave koje je dopremio iz Austrije. Navodno, prvi slučajevi uginuća stoke od antraksa pojavili su se upravo na importiranim kravama tog austrijskog veleposjednika. Napominjemo da su se pojedini slučajevi antraksa javljali i na gornjoj Poreštini (Sutlavreč), pa i na Čičariji (Vodice).

Od drugih zaraznih bolesti bilo je slučajeva pojave boginja na ovcama, te bjesnoće na psima, naročito na lutajućim psima. Za vrijeme rata bilo je i nekoliko smrtnih slučajeva (Cerovlje, Sutivanac, Labinština) u osoba koje su bile ugrizene od bjesnih pasa.

Navodimo i pojavu s l i n a v k e i š a p a koja se iz Francuske, kako je bila prenesena 1937. godine jednim transportom svinja i ovaca iz Alžira za Marseill, proširila preko Padske nizine i Furlanije u Istru, gdje nije bilo gotovo nijednog dvorišta koje nije bilo zahvaćeno tom zarazom. Na sreću, virus te zaraze, koliko je god bio contagiozan da je u obliku jedne panzootije brzo zahvatio gotovo sve evropske zemlje, nije bio ipak toliko patogen da bi bio izazvao uginuća među papkarima, iako je koje blašće uginulo, to je ono bilo među onim najmlađima.

Š u g a o v a c a nije bila baš tako rijetka pojava, te je znalo biti i ugibanja zbog teške kaheksije koja se javlja u jače napadnute životinje. Bilo je, nadalje, i metiljavosti, naročito u ovaca koje su bile napasivane na močvarnim i podvodnim terenima u dolinama Mirne i Raše, te u Beramskoj vali. Bilo je među ovcama i ugibanja od »metulja«, kako naš narod u Istri naziva tu bolest, jer je njeno liječenje tada bilo slabo ili gotovo nikako poznato.

Odmah nakon svršetka prvog svjetskog rata bilo je vrlo mnogo oboljenja konja od ždrebećaka, naročito u onih konja koji su nakon propasti Austrougarske monarhije bili napušteni na poljanama kraj Postojne; kako su dolazili mnogi Istrani, tu si izabirali po volji konja i odvodili ga kući.

Vrlo je česta bila pojava kolere na kokošima koja je ponekad znala pokositi za vrlo kratko vrijeme svu perad u selu.

Veterinarske intervencije naš je seljak u to vrijeme vrlo malo koristio, ne zato što ne bi imao povjerenje u uspješnost takvih intervencija, već naprosto zato što ih nije imao čime platiti. Naime, zbog sve većih i većih poreza na zemljište, kuću, gospodarske zgrade, na svaku domaću životinju, pa čak i na zaprežna kola, kao i zbog velike konkurencije jeftinijih talijanskih vina u odnosu na istarska vina, seljak je postajao sve siromašniji. Zato je kod oboljenja životinja pomagao sâm, kako je znao i umio, ili se za pomoć obratio nekom iskusnijem stočaru koji se kolikotoliko razumio u pružanju pomoći bolesnoj životinji. Nagrada za takvu pomoć bilo je vino, rakija, pšenica, ili neki drugi poljoprivredni proizvod.

Pod kontrolom veterinarske službe nalazio se sav promet stokom i stočnim proizvodima, kao i održavanje stočnih sajмова. Kod tjeranja stoke na sajam vodila se vrlo stroga kontrola da u sajmište ne uđe nijedna životinja koja ne bi bila snabdjevena stočnom putnicom (certificato bestiame). Takva putnica pratila je u njoj upisanu životinju kroz čitav njezin životni vijek. Imala je rubrike za upisivanje drugih promjena koje bi se tokom života mogle zbiti na životinji. Takva je putnica morala pratiti životinju svugdje i svagda, pa čak i onda kad ju je pastir tjerao na svakodnevnu pašu.

Neko se vrijeme obilježavalo goveda vrućim žigom na butu sa označenim brojem koji je bio ubilježen i u certifikato bestiame. Ponekad je pojedino govedo zbog takvog žiga bilo nesposobno za rad više dana, što je dovodilo do čestog negodovanja stočara. Zato je kasnije žig bio utiskivan na rog životinje. Prema pričanju jednih, to se radilo radi točne evidencije o brojnom stanju goveda, a prema kazivanju drugih zato da nijedno grlo ne bi izbjeglo kontroli poreznog ureda, a navodno i radi suzbi janja šverca i krađe životinja.

Na koncu je napomenuti da je pod kontrolom veterinarske službe bila i oplodnja domaćih životinja. Vršilo se licenciranje muških rasplodnih grla po komisiji od 3 člana, kojoj je na čelu bio veterinar koji je uglavnom i odlučivao koje će grlo biti odabrano za rasplod. Vlasnik odabranog grla dobio bi od komisije pismenu potvrdu da mu je životinja odobrena za rasplod. S takvom potvrdom on bi pošao u općinu koja mu je izdala dozvolu da može odabrano grlo upotrebljavati za oplodnju uz naplatu određene tarife koja je obično iznosila vrijednost jedne težačke dnevnice.

Vlasnik rasplodnjaka bio je dužan voditi točnu evidenciju o svakoj pripuštenoj plotkinji. Vlasnik pripuštene životinje dobio bi nakon pripusta duplikat potvrde koja je bila biljegovana taksenom markom, a sadržavala je sve potrebne rubrike o pristupu s naznakom naplaćene tarife za pripust.

Na vratima dvorišta u kojem se nalazio licencirani bik visjela je ploča, na kojoj je pisalo »Stazione monte taurina« (pripusna stanica). Takva je stanica bila pod stalnom kontrolom veterinarske službe.

VETERINARY SERVICE IN ISTRIA FROM THE YEAR 1918 to 1945

Ivan VELENIK

From the year 1918 to 1945 the veterinary service in Istria was under the management of the Ministry of Public Health (as it is the case of Italy, nowadays). The reason is that suppression of infectious diseases, first of all zoonoses, i.e. diseases which human beings and animals have in common, and which present a serious problem both to the veterinary and to the health service. The veterinary service was headed by a district veterinarian with domicile in Pula. He was appointed veterinarian by a decree of the Ministry of Public Health from Rome. Township veterinarians were appointed in the townships one for one or more communities. They were chosen by the open competition and they were paid by the community itself. In Istria, the livestock fund was large, so, at the end of 1936 there were 34.978 oxen and cows, 13.506 ungalates (horses, donkeys and their mongrels: mules), 91.724 sheep, 5.095 goats, and 20.541 pigs and about 250.000 different poultry. At the end of the First World War, that fund was even larger, and then began to decrease rapidly. In the year 1890, there were even 244.500 sheep in Istria, and ten years later the number was decreased to 227.500.

At first, the numbers were imprinted on legs, and later on the horns in all oxen and cows. As for diseases, there were often epidemics of erysipelas in pigs, in some places anthrax, too, which was brought by the owner Briona with his oxen and cows. There were also pox and mange epidemics in sheep, and rabies in dogs. In 1937, the foot and mouth disease was transmitted from Algeria by one transport of sheep.

Peasants from Istria asked very rarely for the veterinarian's help because they were poor and had no money to pay that kind of service due to very high land and house taxes, as well as taxes to all domestic animals. Another reason for their poverty was also a high competition of Italian wines which were cheaper than Istrian ones.